

maloι amerikkalaista yhteiskuntaa, joka aikoinaan salli myös vähemmistöille äänen. Reich puolustaa makrotaloudellista poliittista ohjausta ja on valmis tukemaan lainsäädäntöä, joka asettaisi yritystoiminnalle pelisäännöt. Hänen ohjelmansa muistuttaa pohjoismaista ja osittain EU-maidenkin käytäntöä, mutta kun asiaa ajattelee tarkemmin, on todettava, ettei kyse ole samasta asiasta. Reichin vaatimusten konteksti on aivan erilainen, vaikka perustelut, tiukempien ympäristönormien, sosiaaliturvan, tulonjaon tasoittaminen jne. vaatiminen, tuntuvatkin samansuuntaisilta. Superkapitalismin oloissa demokratian ja sosiaalipolitiikan ongelmana on se, että suuryritysten ja ammattiliittojen välisillä neuvotteluilla ei ole enää mitään merkitystä eikä paikallisilla vapaehtoisjärjestöillä mitään sanottavaa politiikkaan eivätkä yhteiskunnalliset instituutiot ole kiin-

nostuneita yleisestä edusta. Pitkemminkin on käynyt niin, että yleinen etu ja sosiaalinen vastuu ovat kaventuneet.

Analyysi ja ajattelutapa

Korostamalla, että superkapitalismi on siirtänyt valtaa sijoittajille ja kuluttajille ja tuonut samalla modernin kapitalismin ristiriidat myös yksilön ristiriidoiksi (yksilö sijoittajana, kuluttajana ja kansalaisena), Reich osoittaa nyky-kapitalismin uudet piirteet. Tämän voi nähdä pessimistisesti yksilön voimattomuutena ja alistaisena asemana systeemiin nähden, mutta asian voi nähdä myös niin, että yksilöt voivat nousta toimijoiksi. Yksilöt voivat vaatia sijoittajilta eettisten sääntöjen noudattamista. Yksilöt voivat uhata kuluttajaboikoiteilla ja vaatia, että kansalaisnäkökulma nostetaan politiikan lähtökohdaksi. Näin politiikka nostettaisiin uudelleen arvoonsa ja taloudelle luo-

taisiin sellaiset pelisäännöt, että myös kapitalistinen talous toimisi kansalaisten toiveiden mukaisesti.

Eurooppalaisesta perspektiivistä Reichin kirja on hyvä johdatus amerikkalaiseen ajatteluun, mutta eurooppalainen lukija jää myös ymmälle. Vaikka Reich tarkastelee superkapitalismia talouden ja politiikan kudelmana, on hämmästyttävää, että hän sivuuttaa mm. sen, että superkapitalismiakin on moneen lähtöön. Vertailevasta näkökulmasta Ranskan, Britannian, Saksan, Italian ja Pohjoismaiden mallit ovat varmasti vielä omaa luokkaansa. Reich ei myöskään analysoi superkapitalismin ylläpitämää ja sallimaa väkivaltaa, sota ja suoranaista poliittista repressiota (Irak, Afganistan, Afrikka, Kiina jne.), joka on yhtä olennainen osa modernia kapitalismia kuin hänen kuvaamansa markkinoiden ja sijoittajien vallan kasvukin.

Kolmannen polven totuus

MATTI VIRTANEN

Markku Jokisipilän toimittama kokoomakirja jatkaa ja kehystää 10 artikkelin voimin Jokisipilän paljon julkisuutta saaneen väitöskirjan (*Aseveljiä vai liittolaisia?*, SKS 2004) perusteemaa: millainen suhde Suomella ja Saksalla jatkosodassa oikein oli ja mitä siitä pitäisi tänään ajatella?

Kärjistäen voisi sanoa, että vuonna 1972 syntyneen Jokisipilän analyysi on kolman-

nen polven totuus jatkosodasta – kahdessakin mielessä.

Ensimmäinen eli sotapolven hallitseva totuus oli ns. ajopuu-teoria. Sen mukaan maailmanpolitiikan pyörteet vain imaisivat Suomen mukaansa kesällä 1941. Sota oli alusta alkaen talvisodan motivoima puolustuksellinen erillissota, jota vain satuttiin käymään samaan aikaan kuin Hitler omaansa. Vasta kesällä 1944, kun Stalinin suurhyökkäys alkoi,

**Markku Jokisipilä (toim.)
Sodan totuudet
Jyväskylä: Ajatus Kirjat,
2007
272 s.**

Suomi pyysi hädissään apua Saksalta, joka suostui sitä antamaan, jos Suomi samalla lupaa taistella loppuun saakka. Näin Risto Ryti itsensä uhraten Ribbentropille lupasi, ja Saksan aseavun tur-

vin suurhyökkäys saatiin pysäytettyä Tali-Ihantalassa. Maata ei miehitetty ja Suomi säilytti itsenäisyytensä.

Timo Soikkanen puolestaan kuvaa, kuinka ajopuuteoria syntyi itse asiassa jo ennen sodan alkua. Pari viikkoa ennen Saksan hyökkäystä Mannerheim kertoi Saksan sotilasedustajille Helsingissä, että ajatus hyökkäyssodasta on suomalaisille vieras. Siksi Saksan pitäisi aloittaa sota ilman Suomea, joka liittyisi mukaan vasta, kun venäläiset provosoituisivat ja tekisivät aloitteen. Ja näin myös tapahtui:

”Voikin sanoa Suomen sotilasjohdon tilanteen kuvan ajopuusta jo ennen sodan syttymistä ja termin syntyä.”

Vuoden 1961 noottikriisin ja Kekkonen uudelleenvalinnan jälkeen alkoi kiteytyä UKK-Suomen totuus sodista. Sen mukaan Suomi sai syyttää talvi- ja jatkosodista lähinnä itseään ja 1930-luvun äärioikeistolaista menoa ja uhittelua. Jatkosota oli fasistisen Saksan kanssa liitossa toteutettu hyökkäyssota Suur-Suomen luomiseksi. Se päättyi nöyryytävään ”Kannaksen läpijuoksuun” puna-armeijan musertavan ylivoiman edessä.

Radikaloituvaa nuorisoon eli sotapolven lapsiin tämä totuus alkoi 1960-luvulta lähtien upota, erityisesti 1970-luvulla, kun nuortaistolaiset alkoivat ymmärtää Neuvostoliittoa paremmin kuin se itse. Historiantutkimus ei Timo Soikkasen mukaan tähän valtavirtaan mennyt mukaan, mutta joutui asteittain tunnustamaan Suomen tietoisien ja aktiivisten roolin Saksan rinnalla.

Markku Jokisipilä tiivistää ja kehittää artikkelissaan väitöskirjansa olennaisia piirteitä – ja näpäyttää Tarja Halosta liian silko-

sen sotatulkinnan tarjoilemisesta. Jokisipilän perusteellista ja perusteltua näkemystä voi luonnehtia kahden edellisen totuuden yllittäväksi synteeksiksi ja sellaisena kolmannen polven (sotapolven lastenlasten) totuustarjokkaaksi. Jokisipilä korostaa jatkosodan kaksinaisuutta: alussa hyökkäyssota, lopussa puolustussota.

Välirauhan aikana Suomen johto joutui toimimaan ahtaassa raossa, ja vaihtoehdot olivat vähissä. Pieni piiri sai jo talvella 1940–1941 tiedon Barbarossa-suunnitelmasta ja Saksan tarjotusta yhteistoiminnasta. Päätös ei ollut helppo, etenkin Mannerheimille, mutta kun valinta tehtiin, päätettiin pyrkiä valtaamaan talvisodassa menetetty alueet takaisin ja aika laila enemmänkin. Tavoitteena oli kolmen kannaksen Suur-Suomi, suunnilleen se alue, joka hyökkäysvaiheessa valloitettiin, ja tämän Mannerheim miekantuoppi-päiväkäsytään sodan alussa avoimesti julisti. Saksa aseisti ja muonitti Suomea alusta lähtien ja koko sodan ajan.

Sodan luonne muuttui kuitenkin nopeasti Stalingradin jälkeen. Valtiojohto alkoi korostaa sodan erillisluonnetta (josta aiemmin olivat puhuneet lähinnä sosialidemokraatit), ja tavoitteeksi asetettiin sodasta irtautuminen. Rauhantunnustelut eivät johtaneet tulokseen vaan päinvastoin, kesäkuun 9. päivänä 1944 Stalin käynnisti suurhyökkäyksen Kannaksella. Saksan lisäapu alkoi Mannerheimin pyynnöstä virrata heti hyökkäyksen alettua, eikä kaksi viikkoa myöhemmin tehty Ribbentrop-sopimus käytännössä merkinnyt paljoakaan. Kaikki olennainen apu oli saatu jo sitä ennen (rynnäkötykit, panssarirykkit ja -kauhut, lento-osasto Kuhlmeij).

Tali-Ihantalassa Mannerheimin luottomiehen Karl Lennart Oeschin johtamat taistelut pysäyttivät venäläisten rynnistyksen. Jokisipilän logiikka ei mene niin, että koska Suomi aloitti hyökkäyssodan yhdessä Saksan kanssa, on samantekevää, olisiko Stalin miehittänyt Suomen sodan loppuvaiheessa (kaikkine seurauksineen) vai ei. Venäläisten pysäyttäminen kesällä 1944 todella oli torjuntavoitto, joka ansaitsee isänmaallisen hehkutuksensa – vaikkei itse jatkosota sitä ehkä muuten ansaitsikaan.

Muutama vuosi sitten Jokisipilä kuvittelikin (kirjassa *Entä jos... Vaihtoehtoinen Suomen historia*, Ajatus Kirjat 2005), kymmenen eri skenaarion avulla, miten olisi käynyt, jos Suomi olisi yrittänyt 1940–1941 pysytellä puolueettomana ja sodan ulkopuolella, ja mitä olisi tapahtunut 1944, jos torjuntavoitto olisi jäänyt tulematta.

Suomi oli siis koko sodan ajan Saksan liittolainen de facto, vaikkei muodollista sopimusta ollutkaan. Mutta, Jokisipilä tekee rajauksen myös toiseen suuntaan. Vaikka Suomen armeija taisteli Saksan rinnalla, se ei kuitenkaan ollut alistussuhteessa Saksaan. Siinä mielessä Suomi kävi erillisuutta, että se soti itse oman ylipäällikkönsä ja hallituksensa johdolla – ja teki myös itsenäisiä ratkaisuja vastoin Saksan tahtoa (kuten suhteessa Leningradin piiritykseen ja Muurmannin rataa). Saksa myös sieti Suomen johdon erillissotaväitteitä sodan loppuvaiheessa varsin pitkälle.

Paradoksaalisimman tuen jatkosodan erillisluonteelle antaa Jokisipilän mielestä kuitenkin – Stalin. Kolmen muun Saksan kanssa liitossa ja sille alistettuna

sotineen maan Stalin katsoi käyneen Neuvostoliittoa vastaan samanlaista ideologisen vihollisen ja alempiarvoisten rotujen säälimätöntä tuhoamissotaa kuin Hitlerkin ja tuomitsi siksi niitä sotarikoksista ankarimman jälkeen. Bulgariassa, Romaniassa ja Unkarissa Stalin teloitutti satoja sodanaikaisen johdon jäseniä.

Tähän verrattuna Stalinin linja oli Suomessa lähes lempeä. Ketään ei tuomittu kuolemaan, ankarimman rangaistuksen, 10 vuotta kuritushuonetta, sai Rytty. Tätä on Jokisipilän mielestä mahdotonta ymmärtää muuten kuin siten, ettei Stalin katsonut Suomen käyneen fasistista vaan ”sotilaallista” sotaa. Vaikutuksen Stalinin oli tehnyt myös suomalaisen halu ja kyky puolustaa itsenäisyyttään. Joten: tuo-

mioiden valossa Stalinin mielestä Suomi oli jatkosodan aikana liitossa Saksan, mutta ei Hitlerin kanssa – vaikka retorisesti jälkimmäistä puolta korostettiinkin.

Onko Markku Jokisipilä yksinäinen susi vai edustaako hän laajemmin oman sukupolvensa nousevaa tulkintaa? Eikö Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Suomea ole pyyhkinyt sakea nationalismin henki, joka näkee Suomen puhtaana ja virheettömänä sotiemme sankarina?

Vesa Vares analysoi kirjassa 1990-luvun lopulla alkanutta sotaelokuvien buumia. Elokuvi- en tekijäkaarti kuuluu suurelta osin samaan 1970-luvulla syntyneeseen sukupolveen kuin Jokisipiläkin. Varesen analyysin valossa elokuvien uuspatriotis-

mi ei näytä ”30-lukulaisuuden” paluulta:

”Vuosien 1939–1945 kokemus oli koko kansan kokemus, myös niiden jotka 1918 jäivät tappiolle. Talvi- ja jatkosodissa oli kyllä tietty oikeistolainen etsikkoaikansa, mutta perimmältään ne olivat punamulta-Suomen käymiä sotia, joihin voi samaistua myös nykyajan arvoilla. Vuoden 1918 valkoiseen osapuoleen samaistuminen sen sijaan on paljon vaikeampaa. Uuspatriotisuudessa ei ole myöskään nähtävissä 1920- ja 1930-luvuille ominaista ryssävihaa, jos ei toki 1970- ja 1980-lukujen pasifismiakaan. Avainkäsitteitä ovat torjuntavoitto, itsenäisyys, ryhmäsolidariteetti ja naisten sota.”

Aivojen oikoteitä

ULLA VIERTOLA

Television luontodokumenteissa liikutaan usein veden alla kaikenlaisten merenelävien parissa. Loputon ihmettelyn aihe ovat suurina parvina uivat kiiltäväkylliset kalat, jotka kääntyvät kaikki yhtä aikaa, jatkavat matkaa johonkin suuntaan ja käännähtävät sitten taas kuin yhden ainoan yhteisen keskushermoston ohjaillemina. On kummallista, miten ne yksilöinä voivat sillä tavalla silmänräpäyksessä tietää, mihin muu lauma on menossa. Yhden niistä pitäisi olla juuri se kala, joka määrää suunnan tai käynnistää käännöksen, mutta tällaista johtajaa ei ainakaan paljain silmin voi havaita.

Teoksessaan sosiaalisesta älystä psykologi Daniel Goleman ei puhu kaloista vaan ihmisistä. Goleman kertoo siitä, miten vuorovaikutuksen aikana kahden ihmisen aivot kytkeytyvät verkostoksi, joka siirtää tunnekokemuksia ja niihin liittyviä muutoksia kehon ja elimistön toiminnassa. Tämä kytkeytyminen ja sen vaikutukset tapahtuvat tiedostamatta ja hyvin nopeasti; nopeimmat tulkitajat kykenevät kahdessa sekunnin sadasosassa havaitsemaan pelon merkit toisen ihmisen kasvoilla. Silmänräpäyksessä pelon tunne siirtyy yksilöstä toiseen ja heijastuu samanlaisena ilmeenä ja var-

Daniel Goleman
Sosiaalinen äly
Suom. Laura Jänisniemi
& Auri Paajanen
Otava, 2007
421 s.

talon jännittymisenä myös toisen kehossa siitä huolimatta, että tämä ei vielä edes tiedä, millaista uhkaa pitäisi pelätä. Goleman kuvailee, miten esimerkiksi pelkoreaktio kulkee salamannopeita oikoteitä sekä pelästyneen itsensä että hänen vaikutuspiirissään olevien aivoissa ja yhdistää erilliset ihmiset yhdeksi hälytys-